

NORDBYEN 28, TØNSBERG, VESTFOLD OG TELEMARK

Arkeologisk etterkontroll i forbindelse med ulovlig graving

Haugesten, Lars

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU)
 Storgata 2, Postboks 736 Sentrum, 0105 Oslo
 Telefon: 23 35 50 00
www.niku.no

Tittel Nordbyen 28, Tønsberg, Vestfold og Telemark Arkeologisk etterkontroll i forbindelse med ulovlig graving	Rapporttype/nummer NIKU Oppdragsrapport 111/2020	Publiseringsdato 03.05.2021
	Prosjektnummer 1021883	Oppdragstidspunkt 25.8.20
	Forsidebilde Tiltaksområdet vestkjeller Nordbyen 28. Fotograf Lars Haugesten. Cf53878 NIKU 866314	
Forfatter(e) Haugesten, Lars	Sider 16	Tilgjengelighet Åpen
	Avdeling Arkeologi	

Prosjektleder Lars Haugesten
Prosjektmedarbeider(e)
Kvalitetssikrer Hanne Ekstrøm Jordahl

Oppdragsgiver(e) Jeth Invest AS

<p>Sammendrag</p> <p>Riksantikvaren fattet et rette-vedtak ifm. det ulovlige tiltaket, og NIKU utførte så en arkeologisk etterkontroll. Det ble registrert to lag, hvorav det ene inneholdt den del østersskall som ble tolket å være en del av en tidligere naturlig østersbanke. Ved landutvidelsen i etterreformatorisk tid, ble østersbanken tildekket av påførte masser. Det ble ikke avdekket automatisk fredede kulturminner under etterkontrollen.</p>
--

<p>Emneord</p> <p>Nordbyen 28, Tønsberg, arkeologi, arkeologisk befarings, arkeologisk etterkontroll, østersskall, havbunn, keramikk, funn, etterreformatorisk.</p>

Avdelingsleder

Lise-Marie Bye Johansen

1 Bakgrunn og innledning

I en epost mottatt 23.6.2020 fra Riksantikvaren til Norsk institutt for kulturminneforskning, ble det anmodet om faglig tilrådning og et befaringsnotat ved et ulovlig inngrep på Nordbyen 28, Tønsberg. Tidligere samme dag var det utført en befaringsnotat på eiendommen med Riksantikvaren ved Jens Rytter, Vestfold og Telemarks fylkeskommune ved Vibeke Lia og Jørgen Solstad, gårdeier Jens Thoresen og NIKU Distriktskontor Tønsberg ved Lars Haugesten.

Under befaringsnotatet ble det observert at masser hadde blitt gravd ut i vestkjelleren, og at kjellermassene var blitt lagt i et område mellom huset og sjøen i vest. I kjelleren var det blitt gravd noe dypere i den søndre delen. Eier opplyste at flere store steiner hadde blitt fjernet, og trolig var steinene et fundament. Under gravingen var det blitt påført løs gråbrun fin siltet sand, trolig for å stabilisere grunnen.

Befaringsnotatet og tilrådingen ble sendt til Riksantikvaren 26.6.2020.

NIKU Distriktskontor Tønsberg ble bedt om å utarbeide prosjektplan og budsjett og mottok anmodning fra Riksantikvaren pr. epost 30.6.2020 (Saksnummer 20/05473). Prosjektplan og budsjett ble sendt til Riksantikvaren 3.7.2020. Riksantikvaren fattet vedtak i saken 6.7.2020 (Saksnummer 20/05473-4).

Ved oppstart i felt 25.8.2020 ble det oppdaget flere ulovlige inngrep gjennomført etter befaringsnotatet på eiendommen. En overvannskum av plast hadde blitt gravd ned i den søndre delen av kjelleren. Det var satt opp ekstra forsterkninger for taket, blant annet ved å grave dypere enkelte steder i tiltaksområdet. I tillegg hadde det blitt gravd en langsgående grøft foran kjelleren. Disse inngrepene ble rapportert til Riksantikvaren pr. epost 25.8.2020.

2 Kort historikk

Området som har blitt berørt av den ulovlige gravingen, Nordbyen 28 (gbnr. 1001/161), ligger i sin helhet innenfor kulturminnet *Middelalderbyen Tønsberg* (kulturminne-id 10570), og er fredet iht. Lov om kulturminner av 9. juni 1978.

Det ulovlig gravde området ligger nedenfor foten av Slottsfjellet og tett ved sjøen. Strandlinjen i området har gjennomgått store forandringer som følge av utglidninger, senest i 1858 og 1881. Slottsfjellets vestside har en bratt skråning, og sannsynligvis har det foregått flere ras i eldre tider (Johnsen 1929). I sen vikingtid og middelalder bestod området av en smal stripe strandlinje, og trolig lå det bryggeanlegg/fortøyningsplass langs strandlinjen i forbindelse med borganlegget.

I 2015 søkte forrige eier av eiendommen om dispensasjon for gravearbeider i forbindelse med drenering og senkning av kjellergulv og grunnmur. Det ble søkt om å drenere grunnmur til en dybde av 1,5 m under dagens gatenivå, uttrauing for kjeller til en dybde av 1 m under gulvnivå og graving for fundamentering/grunnmur for nybygg i en dybde av 0,4 m under dagens nivå. Riksantikvaren ga tillatelse til tiltaket 12.2.2015 (RA 14/00769-7) med vilkår om arkeologisk etterkontroll. Av ukjente grunner ble ikke tiltaket gjennomført, og tillatelsen ble foreldet.

På Nordbyen 32 ble det i 2012 utført en arkeologisk etterkontroll i forbindelse med reparasjon av avløpsrør (Klaussen 2012). Grøften var 15 m lang, 1,2 m bred i toppen, ca. 0,3-0,4 m bred i bunnen,

og 1-1,1 m dyp. Massene i grøften bar preg av etterreformatorisk utfylling, og det ble ikke påtruffet automatisk fredede kulturlag eller sjøavsatte masser/naturbakke.

Det ble i 2009 utført en arkeologisk overvåkning på Nordbyen 33 i forbindelse med overflateopparbeiding på eiendommen (Ekstrøm 2009). Tiltaksområdet var ca. 85 m² og det ble gravd ned til en dybde på ca. 0,4 m. Det ble funnet etterreformatorisk keramikkskår, fajanse, glass, gule og røde teglfragmenter og jernskrot. I bunnen av gropen ble det påtruffet gammel havbunn i form av leire iblandet ulike mengder sand og rester etter skjell, samt felter med våt blåleire iblandet små stein og skjell.

I 1997 ble det gravd i gaten for en høyspentkabel mellom Nordbyen 14 og 40 (Edvardsen 1997). Det ble gravd i eksisterende grøfter ned til en dybde ca. 0,75 m under markoverflaten. Det ble ikke avdekket intakte middelalderske kulturlagsavsetninger.

3 Metode og gjennomføring

Lars Haugsten v/ NIKU Tønsberg var feltarkeolog og prosjektleder. Tiltakshaver var Jeth Invest AS ved Jens Thoresen. Det ble bestilt en minigraver for å fjerne den påførte sanden, men da maskinen ikke kunne komme tilstrekkelig til, ble det fra arkeologens side besluttet å ikke benytte minigraveren. Det påførte sandlaget ble fjernet ved hjelp av håndskuffe og graveskje. Tiltaket ble gjennomført 25.8.2020.

Det ble utført en arkeologisk etterkontroll hvor arkeologen dokumenterte gravingen i etterkant. Lagene ble innmålt og beskrevet.

Tiltaket omfattet en etterkontroll av vestkjelleren til Nordbyen 28 (gbnr. 1001/161). Området som var berørt av det ulovlige tiltaket var ca. 40 m².

Det ble innsamlet en jordprøve som ble innsendt til ¹⁴C-datering.

Det ble observert løse gjenstander som keramikkskår, krittpepedeler og dyrebein i massene som var fjernet og lagt til side ved tiltaksområdet. Gjenstandene var både etterreformatoriske og middelalderske, men ble ikke innsamlet da de ikke kunne knyttes til en sikker kontekst. Ved opprensning i kjelleren ble det innsamlet keramikkskår, glasskår og en krittpepestilk, men alt var etterreformatorisk og ble kassert i etterarbeidet.

Innmålingsutstyr som ble benyttet var CPOS og Trimble GIS. CPOS ble benyttet ved å sette ut fastpunkter, resterende innmåling ble utført med Trimble GIS. Alle fotografier ble gjennomgått etter avsluttet undersøkelse, og utvalgte fotografier ble lastet opp i MUSIT fotobase under Cf-nummer 53878: Cf53878_NIKU_866295 til Cf53878_NIKU_866334.

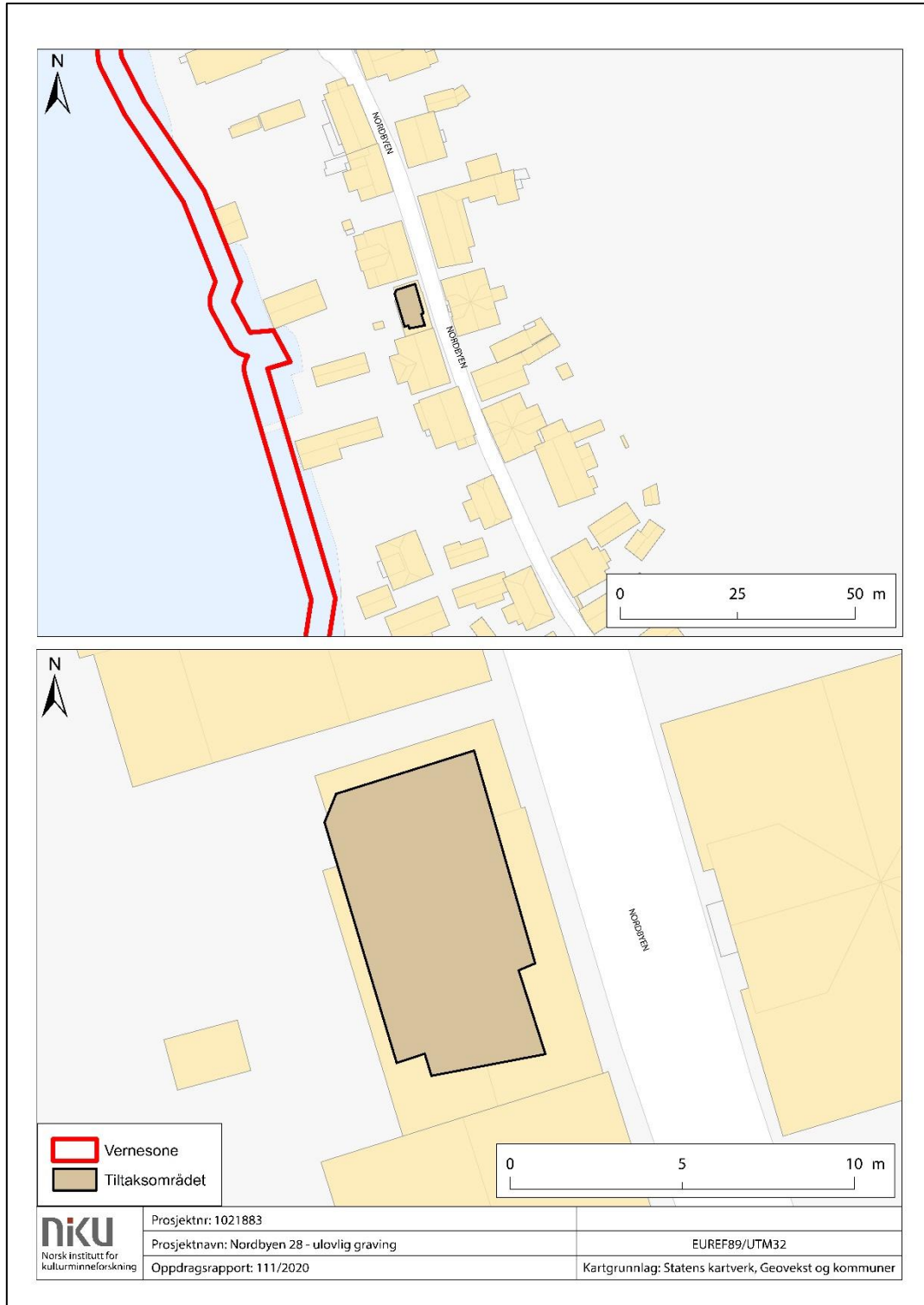
4 Problemstillinger

Inngrep i tiltaksområdet kunne komme i konflikt med kulturminner som er aktuelle for Riksantikvarens satsingsområder, slik det er presentert i Faglig program for middelalderarkeologi (Johannessen & Eriksson 2015:179):

- Finnes det bevarte middelalderske konstruksjonsrester som bolverksskar, brygger, fortøyningspeler og rester etter båter/skip?

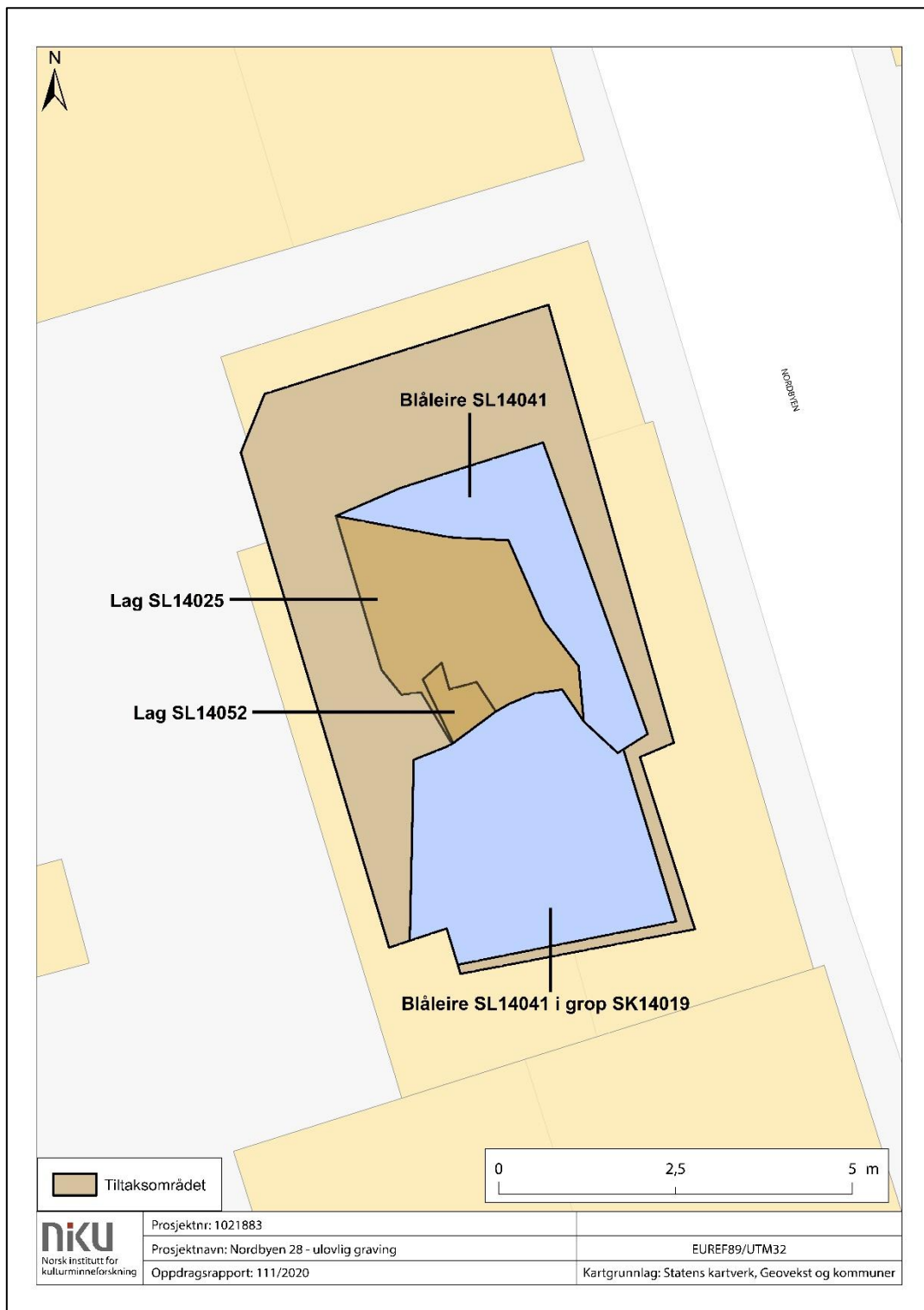
5 Resultater

Tiltaksområdet i vestkjelleren var ca. 9 m langt og 4,5 m bredt (fig.1 og 2), og eier opplyste at flere store steiner hadde blitt fjernet tidligere. Steinene var trolig en del av fundamentet for huset. Den påførte sanden hadde blitt tråkket ned i laget under, og var vanskelig å fjerne ved opprensningen. Det var i tillegg utført murarbeider langs kjellerveggen, og det var gravd i en ny eller eksisterende byggegropp.

Figur 1. Oversiktsplot tiltaksområdet.

Fra nordveggen og ca. 2 m mot syd var laget uklart. Samme tilfelle gjaldt den vestre delen av tiltaksområdet. Dette skyldtes trolig nedtråkket påført sand iblandet med eksisterende masser, og at det var gravd i eksisterende byggegrop.

Figur 2. Tiltaksområdet med registrerte lag.

I den søndre delen (**SK14019**) av kjelleren var det blitt gravd noe dypere (fig.3). Det er ukjent hvor mye masse som ble fjernet fra kjelleren, men dybden fra topp gressplen til topp kulturlag var ca. 1 m.

Med forbehold at hele kjelleren var oppfylt, kan det innebære at opptil 40 m³ masse hadde blitt fjernet.

Figur 3. Tiltaksområde med nedgravning SK14019 til høyre og lag SL14025 til venstre. Sett mot ØNØ.
Cf53878_NIKU_866305.

Mest sannsynlig har området falt naturlig ned mot sjøen. Lag **SL14025** ble avdekket NV i kjelleren, og målte ca. 4,55 x 3 m. Laget bestod av fuktig løs gråbrun siltet sand med mye østersskall, og ved opprensningen ble det i det topplaget observert glasskår, en krittpepestilk og etterreformatorisk rød- og Westerwaldgods. Lag **SL14052** (fig.4 og 5) inneholdt liknende masse som SL14025, men var gravd ca. 0,23 cm dypere og var uten etterreformatoriske gjenstander. Gropen målte ca. 1 x 0,75 m. Det ble tatt ut en østersskallprøve (**P14062**) fra laget, og østersskallet ble datert til 3513-3356 f.Kr. (2 sigma, 95,4 %, UBA-42894, vedlegg 8.4). Østersskallet kunne dateres til den tidlige neolittiske periode i yngre steinalder. Dette kan tolkes til at østersskallet sannsynligvis stammer fra en tidligere naturlig østersbanke, som i etterreformatorisk tid ble tildekket av påførte masser gjennom landutvidelsen. Lag **SL14041** lå under laget med østersskall, og inneholdt ren blåleire. Laget ble tolket å være tidligere havbunn.

Figur 4 venstre. Lag SL14052. Sett mot Ø. Cf53878_NIKU_866319. Figur 5 høyre. I profil lag SL14052 og blåleire SL14041. Sett mot N. Cf53878_NIKU_866326.

6 Sammendrag og konklusjon

Etter en melding om ulovlig inngrep på eiendommen Nordbyen 28, ble det gjennomført en befarings av området. Det ble under befaringsen observert at vestkjelleren hadde blitt utgravd. Påfølgende ble det utført en arkeologisk etterkontroll. Det kan ha blitt fjernet opp til 40 m³ masse og det var gravd ned til et lag med østers og tidligere havbunn. Øvre del av laget med østers inneholdt enkelte etterreformatoriske gjenstander som trolig hadde blitt kastet ut i sjøen.

Det ble ikke observert automatisk fredede kulturminner, og de faglige problemstillingene ble dermed ikke besvart.

7 Litteraturliste

- Edvardsen, G. (1997): Arkeologisk overvåking i forbindelse med legging av høyspent elektrisk kabel. *NIKU rapport 22442/97*.
- Ekstrøm, H. (2009): Nordbyen 33. Tønsberg. Arkeologisk overvåking av overflateopparbeiding. *NIKU rapport 219/2009*.
- Johannessen, L. & Eriksson, J. E. G. (red). 2015. *Faglig program for middelalderarkeologi: byer, sakrale steder, befestninger og borger*. Riksantikvaren, Oslo
- Johnsen, O. A. (1929): *Tønsbergs historie bd. I*.
- Klaussen, M. (2012): Nordbyen 32. Tønsberg. Etterkontroll i forb. med reparasjon av overløpsledning. Notat 15620930.

8 Vedlegg

8.1 Kontekstliste

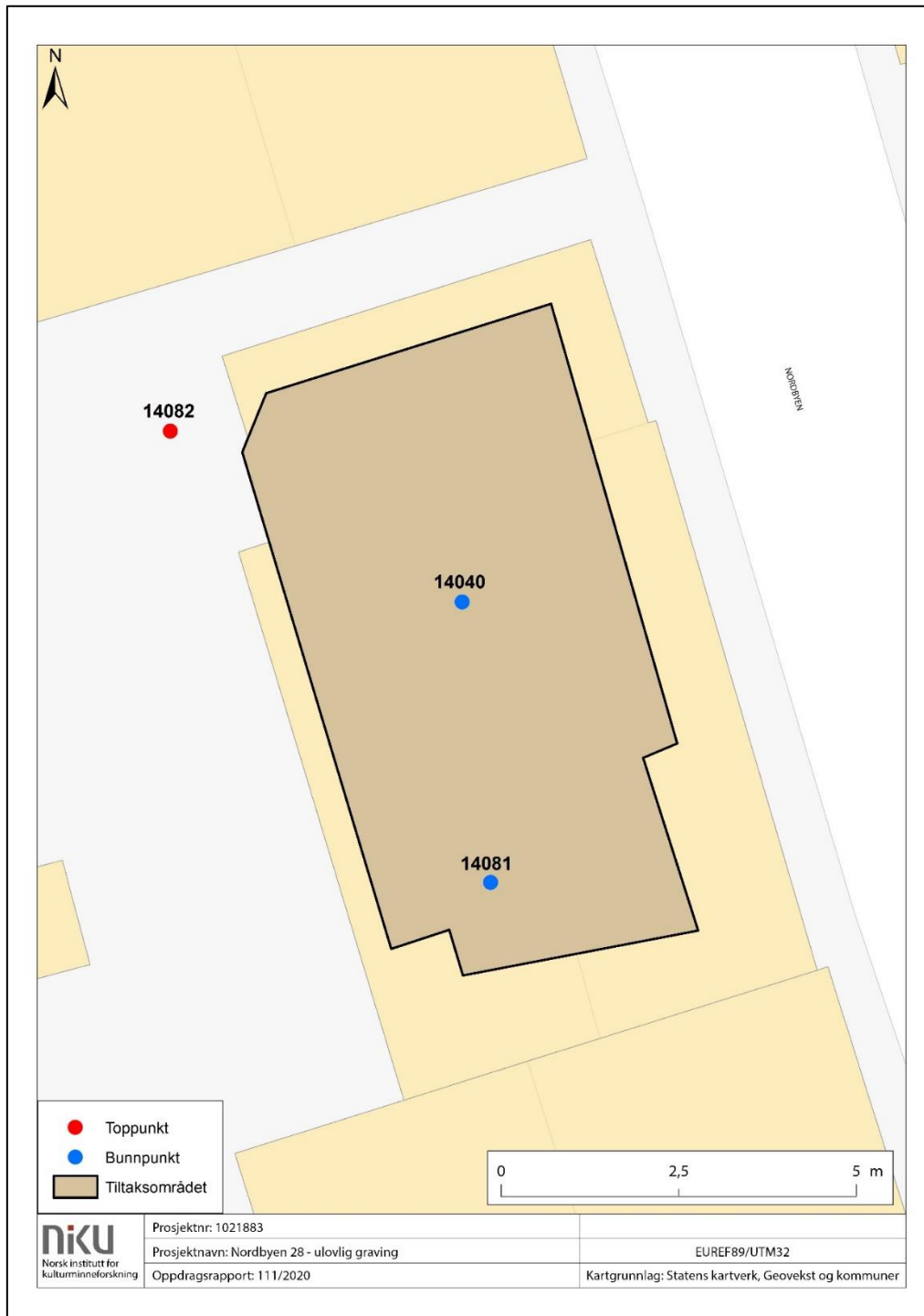
Intrasis Id	Type	Beskrivelse	Tolkning
14011	Utgravd område	Vestkjelleren.	Tiltaksområde
14019	Grop	Grop i østre del av vestkjelleren.	Grop
14025	Lag	Fuktig løst gråbrun siltet sand med mye østersskall, inkludert etterreformatoriske glasskår, kritpipestilk og keramikkskår i det øvre lag.	Østersbanke
14041	Lag	Ren blåleire.	Havbunn
14052	Lag	Fuktig løst gråbrun siltet sand med mye østersskall.	Østersbanke

8.2 Fotoliste

Fotokort ID	Dato	Motiv	Sett mot
Cf53878_NIKU_866295	25.08.2020	Oppstart Nordbyen 28.	Ø
Cf53878_NIKU_866296	25.08.2020	Oppstart Nordbyen 28.	Ø
Cf53878_NIKU_866297	25.08.2020	Oppstart Nordbyen 28.	Ø
Cf53878_NIKU_866298	25.08.2020	Oppstart Nordbyen 28. Før opprensning.	NØ
Cf53878_NIKU_866299	25.08.2020	Oppstart Nordbyen 28. Før opprensning.	NØ
Cf53878_NIKU_866300	25.08.2020	Lag SL14025 og SL14041.	Ø
Cf53878_NIKU_866301	25.08.2020	Lag SL14025 og SL14041.	Ø
Cf53878_NIKU_866302	25.08.2020	Lag SL14025 og SL14041.	NNV
Cf53878_NIKU_866303	25.08.2020	Lag SL14025 og SL14041.	NNV
Cf53878_NIKU_866304	25.08.2020	Lag SL14025 og SL14041.	NNV
Cf53878_NIKU_866305	25.08.2020	Lag SL14025 og SL14041.	ØNØ
Cf53878_NIKU_866306	25.08.2020	Lag SL14025 og SL14041.	ØNØ
Cf53878_NIKU_866307	25.08.2020	Lag SL14025 og SL14041.	ØNØ
Cf53878_NIKU_866308	25.08.2020	Lag SL14025 og SL14041.	Ø
Cf53878_NIKU_866309	25.08.2020	Lag SL14025 og SL14041.	Ø
Cf53878_NIKU_866310	25.08.2020	Tiltaksområdet fra hage.	Ø
Cf53878_NIKU_866311	25.08.2020	Tiltaksområdet fra hage.	Ø
Cf53878_NIKU_866312	25.08.2020	Tiltaksområdet fra hage.	Ø
Cf53878_NIKU_866313	25.08.2020	Tiltaksområdet fra hage.	Ø
Cf53878_NIKU_866314	25.08.2020	Tiltaksområdet fra hage.	Ø
Cf53878_NIKU_866315	25.08.2020	Tiltaksområdet fra hage.	Ø
Cf53878_NIKU_866316	25.08.2020	Tiltaksområdet fra hage.	Ø
Cf53878_NIKU_866317	25.08.2020	Østerslaget SL14052.	Ø
Cf53878_NIKU_866318	25.08.2020	Østerslaget SL14052.	Ø
Cf53878_NIKU_866319	25.08.2020	Østerslaget SL14052.	Ø
Cf53878_NIKU_866320	25.08.2020	Østerslaget SL14052.	Ø
Cf53878_NIKU_866321	25.08.2020	Østerslaget SL14052.	Ø
Cf53878_NIKU_866322	25.08.2020	Østerslaget SL14052.	Ø
Cf53878_NIKU_866323	25.08.2020	Østerslaget SL14052.	Ø
Cf53878_NIKU_866324	25.08.2020	Østerslaget SL14052.	ØNØ

Fotokort ID	Dato	Motiv	Sett mot
Cf53878_NIKU_866325	25.08.2020	Østerslaget SL14052.	ØNØ
Cf53878_NIKU_866326	25.08.2020	Østerslaget SL14052 og SL14041 i profil.	N
Cf53878_NIKU_866327	25.08.2020	Østerslaget SL14052 og SL14041 i profil.	N
Cf53878_NIKU_866328	25.08.2020	Østerslaget SL14052 og SL14041 i profil.	N
Cf53878_NIKU_866329	25.08.2020	Østerslaget SL14052 og SL14041 i profil.	N
Cf53878_NIKU_866330	25.08.2020	Kumdren M14063.	N
Cf53878_NIKU_866331	25.08.2020	Kumdren M14063.	N
Cf53878_NIKU_866332	25.08.2020	Kumdren M14063.	Ø
Cf53878_NIKU_866333	25.08.2020	Kumdren M14063.	Ø
Cf53878_NIKU_866334	25.08.2020	Kumdren M14063 og østerslaget SL14052.	ØNØ

8.3 Detaljplot

8.3.1 Koordinatliste

Koordinater	Nord	Øst	Høyde	Beskrivelse
14040	6571121,006	579841,393	1,222	Bunn tiltaksområde
14081	6571117,056	579841,792	0,339	Bunn tiltaksområde
14082	6571123,412	579837,284	2,188	Topp gressdekke

8.4 ^{14}C -dateringer

8.4.1 Prøve av østersskall fra SL14052 (PA14062)

Karoline Myhrvold
NIKU
Postboks 736 Sentrum
Oslo 0105
Norway

^{14}C CHRONO Centre
Queens University Belfast
42 Fitzwilliam Street
Belfast BT9 6AX
Northern Ireland

Radiocarbon Date Certificate

Laboratory Identification: UBA-44171
Date of Measurement: 2021-04-08
Site: NIKU1021883
Sample ID: SL14052PA14062
Material Dated: shell or other carbonates
Pretreatment: Acid Etch
mg Graphite: 0.974
Submitted by: Haugesten

Conventional ^{14}C	
Age:	4629±28 BP
Fraction corrected	using AMS $\delta^{13}\text{C}$

8.4.2 UBA-44171

Marine samples will require re-calibration with the marine calibration curve

2
 RADIOCARBON CALIBRATION PROGRAM*
 CALIB REV8.2
 Copyright 1986-2020 M Stuiver and PJ Reimer
 *To be used in conjunction with:
 Stuiver, M., and Reimer, P.J., 1993, Radiocarbon, 35, 215-230.

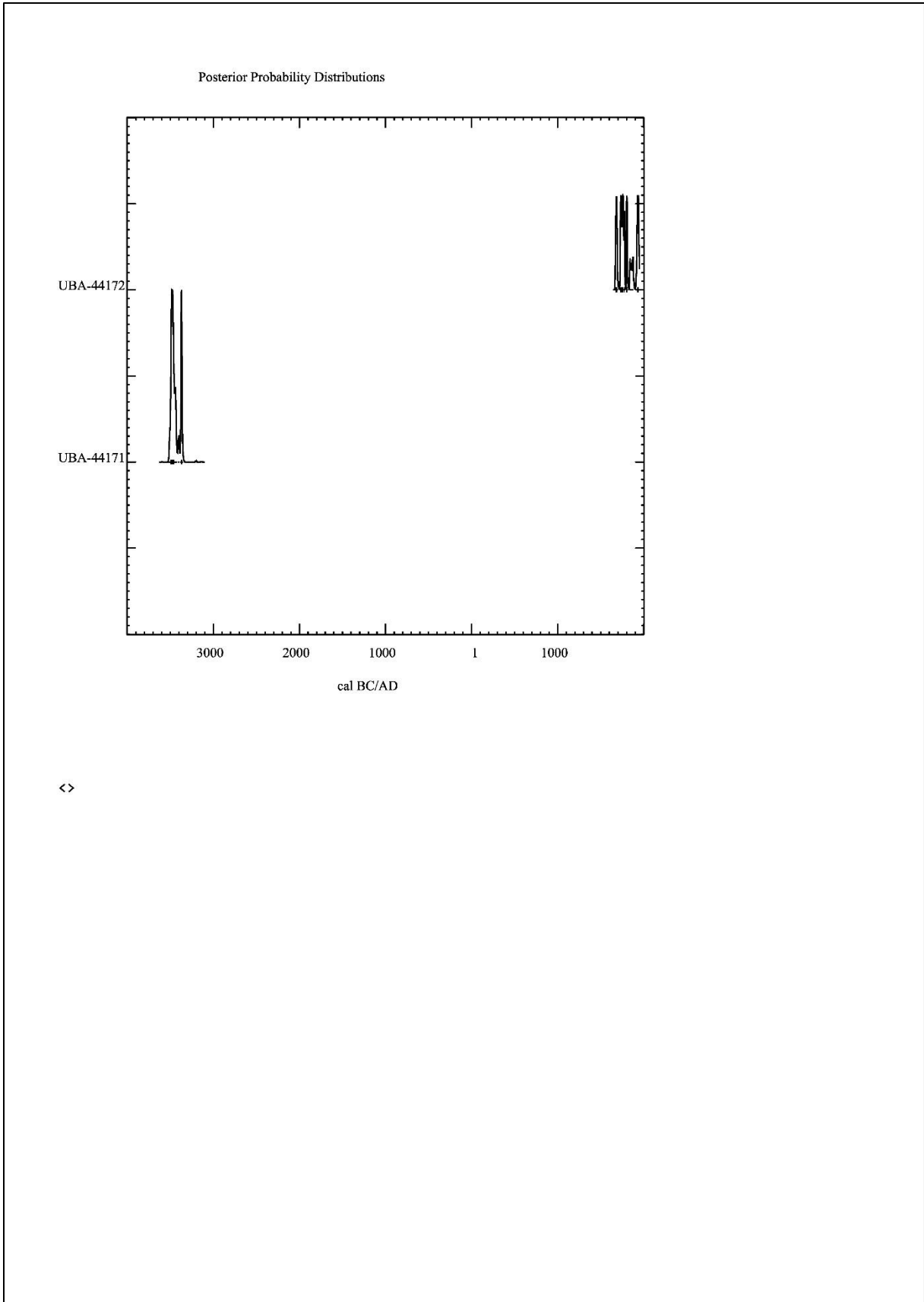
UBA-44171
 44171
 Radiocarbon Age BP 4629 +/- 28
 Calibration data set: intcal20.14c # Reimer et al. 2020
 % area enclosed cal AD age ranges relative area under
 probability distribution
 68.3 (1 sigma) cal BC 3495- 3454 0.760
 3377- 3363 0.240
 95.4 (2 sigma) cal BC 3513- 3425 0.753
 3409- 3396 0.026
 3384- 3356 0.221
 Median Probability: -3464

UBA-44172
 44172
 Radiocarbon Age BP 161 +/- 19
 Calibration data set: intcal20.14c # Reimer et al. 2020
 % area enclosed cal AD age ranges relative area under
 probability distribution
 68.3 (1 sigma) cal AD 1672- 1690 0.195
 1728- 1744 0.175
 1747- 1766 0.216
 1772- 1778 0.059
 1798- 1808 0.118
 1922- 1943 0.236
 95.4 (2 sigma) cal AD 1667- 1696 0.176
 1724- 1782 0.398
 1796- 1812 0.104
 1836- 1879 0.099
 1914- 1950* 0.223
 Median Probability: 1770

References for calibration datasets:
 Reimer P, Austin WEN, Bard E, Bayliss A, Blackwell PG, Bronk Ramsey C, Butzin M
 Edwards RL, Friedrich M, Grootes PM, Guilderson TP, Hajdas I, Heaton TJ, Hogg A
 Kromer B, Manning SW, Muscheler R, Palmer JG, Pearson C, van der Plicht J, Reim
 Richards DA, Scott EM, Southon JR, Turney CSM, Wacker L, Adolphi F, BÄxntgen U,
 Fahrni S, Fogtmann-Schulz A, Friedrich R, KÄghler P, Kudsk S, Miyake F, Olsen J
 Sakamoto M, Sookdeo A, Talamo S. 2020.
 The IntCal20 Northern Hemisphere radiocarbon age calibration curve (0-55 cal kB
 Radiocarbon 62. doi: 10.1017/RDC.2020.41.

Comments:
 * This standard deviation (error) includes a lab error multiplier.
 ** 1 sigma = square root of (sample std. dev.^2 + curve std. dev.^2)
 ** 2 sigma = 2 x square root of (sample std. dev.^2 + curve std. dev.^2)
 where ^2 = quantity squared.
 [] = calibrated range impinges on end of calibration data set
 0* represents a "negative" age BP
 1955* or 1960* denote influence of nuclear testing C-14

NOTE: Cal ages and ranges are rounded to the nearest year which
 may be too precise in many instances. Users are advised to
 round results to the nearest 10 yr for samples with standard
 deviation in the radiocarbon age greater than 50 yr.

Norsk institutt for kulturminneforskning er et uavhengig forsknings- og kompetansemiljø med kunnskap om norske og internasjonale kulturminner.

Instituttet driver forskning og oppdragsvirksomhet for offentlig forvaltning og private aktører på felter som by- og landskapsplanlegging, arkeologi, konservering og bygningsvern.

Våre ansatte er konservatorer, arkeologer, arkitekter, ingeniører, geografer, etnologer, samfunnsvitere, kunsthistorikere, forskere og rådgivere med spesiell kompetanse på kulturarv og kulturminner.

www.niku.no

NIKU Oppdragsrapport 111/2020

NIKU hovedkontor
Storgata 2
Postboks 736 Sentrum
0105 OSLO
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tønsberg
Farmannsveien 30
3111 TØNSBERG
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Bergen
Dreggsallmenningen 3
Postboks 4112 Sandviken
5835 BERGEN
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Trondheim
Kjøpmannsgata 1b
7013 TRONDHEIM
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tromsø
Framsenteret
Hjalmar Johansens gt.
14
9296 TROMSØ
Telefon: 77 75 04 00